

FOTOGRAFOVÉ V KRKONOŠÍCH DO ROKU 1918

Pavel Schufler

Dávno předtím, než se na krkonošských svazích objevili první fotografové, tu působili malíři a kreslíři. V návaznosti na kartografy, kreslíře prospektů a malíře vedut objevovali v duchu rousseauovského ideálu tamní divokou přírodu. Krkonoše v éře romantismu popularizovali nejen tvůrci obrazů, ale i umělci slova. Také pro fotografy znamenaly Krkonoše velké téma, které patří k těm nejstarším v historii fotografie v českých zemích. Vedle Prahy a lázeňských měst Karlových Var a Teplic byly na dalším místě v četnosti zájmu fotografů právě Krkonoše. A jak je pro středoevropský prostor typické, šlo jak o fotografie mluvící česky, tak německy. Tematické soubory krkonošských rytin byly vydávány ještě v 80. letech 19. století, tedy třicet let po vynálezu fotografie. Šířily se i na fotoreprodukcích, přizpůsobeny módním fotografickým formátům. A fotografií bylo naopak využíváno jako předloha k litografiím nebo xylografiím; vzájemný vztah obou technických metod šíření obrazů byl v 19. století velmi úzký.

Na rozdíl od Šumavy, kde je nejstarší fotografie přesně datovatelná (jedná se o záběr z Volar po velkém požáru roku 1863), nelze zřejmě o nejstarším snímku Krkonoš jednoznačně rozhodnout. Pravděpodobně jej však bude nutno hledat buď mezi snímky Francouze Adolpha Brauna, nebo v souborech vatislavského rodáka Herrmana Kroneho. V každém případě patří oba autoři nejstarších dochovaných snímků Krkonoš mezi významné osobnosti evropské fotografie. Braun se narodil v roce 1812 v Besancon. V roce 1850 si otevřel fotoateliér v Dornachu

H. Krone: Vrchol Sněžky, 1863–1866, polovina stereofotografie. (Museum Ludwig, Köln.)

v Alsasku a po čtyřech letech vydal album alsaských pohledů. V letech 1858–1862 podnikl velkou fotografickou cestu západní Evropou, při níž navštívil také rakouské země. Na této své pouti v Krkonoších prokazatelně fotografoval, ale přesný rok nebyl zatím zjištěn. Cestoval s „fotografickým vozem“, kde měl pojízdnu temnou komoru. Tehdy bylo totiž nutné fotografickou desku připravit těs-

ně před osvitem a ihned po expozici se musela vyvolat. V tomto období své tvorby se Braun soustředil zejména na stereofotografie. Také jeho vzácné dochované snímky Krkonoš jsou ve stereoformátu, který při prohlížení v kukátku poskytoval prostorový efekt.

Hermann Krone, narozený roku 1827, si svůj první fotoateliér otevřel v Lipsku v roce 1851. Následující rok přesídlil do Drážďan, kde žil až do konce života. Krone se zabýval všemi oblastmi fotografie své doby, od aktu po vědeckou fotografii mikroskopem a dalekohledem. V Drážďanech měl nejen fotoateliér, ale také umělecké nakladatelství. Vyučoval také na tamní vysoké škole technické, kde se stal docentem a posléze profesorem. V českých zemích vedle Krkonoš fotografoval také v Českosaském Švýcarsku, a to již roku 1853. Jeho nejstarší známé záběry z Krkonoš jsou o něco mladší, vznikly prokazatelně mezi lety 1863 a 1866. Pokud se nenajdou ještě starší záběry, byl by Krone druhým nejstarším fotografem v těchto horách. Podobně jako Braun zachytil Krkonoše se slezským i českým okolím na stereofotografiích, ovšem v počtu daleko větším než Braun.

Zmínka o snímcích Českosaského Švýcarska v souvislosti s Krkonošemi má svůj důvod. Tamní pískovcové skály patřily k vyhledávaným motivům fotografů z celé Evropy

A. Braun: Obří bouda, stereofotografie, 1858–1862. (Museum Ludwig, Köln.)

a je typické, že soubory z těchto míst u několika cizích autorů jsou nadepsány jako Riesengebirge – Krkonoše (například právě u A. Brauna). Českosaské Švýcarsko jako motiv se objevuje také na vizitkách pražského fotografa Františka Fridricha ze 60. let 19. století, bohužel záběry z vlastních Krkonoš od tohoto tehdy nejvýznamnějšího vydavatele místopisných snímků v Království českém nejsou zatím známy, i když je pravděpodobné, že Fridrich v Krkonoších (podobně jako na Šumavě) také fotografoval.

V 60. letech 19. století bylo fotografování místopisných a přírodních pamětihodností na vizitky a stereofotografie v českých zemích na svém počátku a trh s těmito snímky, související s počínajícím turistickým ruchem, teprve vznikal. Patrně prvním místním fotografem, který na tyto požadavky reagoval, byl A. C. Pitzek z Trutnova s filiálkou v Janských Lázních. Na svých místopisných vizitkách odkazoval na ocenění z roku 1867 a také jeho nejstarší stereofotografie svým charakterem, kartonem i fopapírem prozrazují vysoké stáří. Štítek s jeho firmou býval někdy dokonce nalepen zvlášť, což znamená, že Pitzek zpočátku neutilizoval žádné speciálně vytištěné firemní kartony. Z toho lze soudit, že jeho krkonošské snímky neexistovaly v nijak početných sériích. Pitzek fotografoval také památníky související s prusko-rakouskou válkou a boji u Trutnova roku 1866. Podobné památky fotografoval v Trutnově a okolí Joseph Lorenz z Jaroměře a Hugo Tichý z Jičína, později i další trutnovský fotograf Robert Spatzier.

V souvislosti s ranými snímky měst nutno zmínit soubor neznámého fotografa, který 21. srpna 1864 fotografoval události spojené se svěcením praporu zpěváckého spolku Branislav v Jilemnicích. Zachytil nejen pohledy na město a vlastní slavnost, ale také půvabné slavobrány vítající hosty. Fotografická dokumentace uložená v albu v Krkonošském muzeu v Jilemnicích dosvědčuje výrazný vlastenecký ráz celé slavnosti. Z hlediska dějin fotografie v českých zemích se v albu zachovala nejstarší známá fotografická vyobrazení slavobrán.

Roku 1871 v okolí Trutnova dokumentoval stavbu Rakouské severozápadní dráhy vídeňský fotograf Joseph Löwy, který postupoval po jednotlivých významnějších lokalitách a úsecích z Vídně až po Trutnov. Velkoformátové fotografie se zachovaly jak po jednotlivých listech, tak ve formě reprezentativních alb. Jedná se o první známou komplexnější fotodokumentaci železnice u nás.

Zkoumání prvních místně usdlých fotografů v jednotlivých centrech krkonošského regionu není ještě ukončeno. Jistě však šlo o dlouhodobější proces od 60. let 19. století po počátek století dvacátého. Zřízení stálého portrétního ateliéru bylo vždy svázáno se zájmem a možnostmi klientely v daném místě, přičemž v Krkonoších byla zřejmá souvislost s rozmachem turistiky. Proto také se mnoho fotografů v regionu vedle portrétní práce soustředilo na místopisnou fotografii, i když

R. Halm: Hoferův hostinec v Peci, 1874–1879, vizitka. (Archiv P. Scheuflera.)

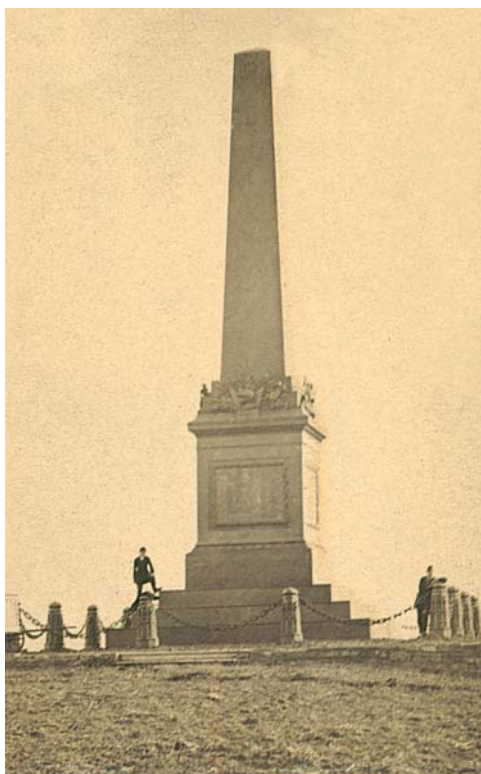
značnou část její produkce opanovali fotografové, kteří nebyli v místě usdlí. A většinou nehovořili česky.

Velké množství krkonošských záběrů z raného období krkonošské fotografie se zachovalo, vedle Kroneho, po Robertu Halmovi, který z původně portrétního ateliéru vytvořil fotoobchod se snímky Krkonoš. Na Halmových záběrech převládají objekty související se začínajícím turistickým ruchem: ubytovací boudy a pohostinství. Nalézal v nich jak odbytiště pro své snímky, tak momentální technické zázemí. Byl zřejmě také prvním, kdo zde fotografoval zimní motivy. Jeho vizitky, kabinety a stereofotografie mají různou úpra-

vu a různý potisk.

Robert Halm se narodil roku 1828 v Lauban ve Slezsku. Poprvé se objevil jako samostatný fotograf v Žitavě (Zittau), kde roku 1868 získal domovské právo. V letech 1869 až 1871 měl ještě filiálku v Neugersdorfu. Ze Žitavy přenesl roku 1879 své studio s obchodem do Hermsdorfu, kde již předtím založil filiálku. Další pobočky měl v letech 1874–1885 ve Slezských Teplicích (Warmbrunn) a v Jelení Hoře (Hirschberg), kterou později převzal jeho nejstarší syn Alexander. V letech 1885 až 1887 je doloženo také jeho působení ve Zhořelci (Görlitz). Kolem roku 1882 byl zřejmě vůbec nejúspěšnějším fotografem Krkonoš. Své snímky čísloval, nejvyšší dosud známé číslo je 1 209. To je úctyhodný počet záběrů, i když vezmeme v úvahu, že z reklamních důvodů někteří fotografové rané éry fotografování řady svých čísel nezačínali od jedné a že vedle Krkonoš fotografoval také v Jizerských a Waldenburských horách, v Horní Lužici a v Českosaském Švýcarsku. Po roce 1886 se jeho stopa v regionu vytrácí; zemřel v roce 1910 v Thalu u Eisenachu. Vedle nejstaršího syna Alexandra Halma se zejména krajinářskou fotografií zabýval Emil Halm v Lügelnu. Za Halmova nástupce se jak v Hermsdorfu, tak ve Zhořelci označoval Paul Stuckenberg, který ale zřejmě vůbec nefotografoval, pouze krátce obchodoval s Halmovými záběry, než se zas vrátil k původnímu povolání malíře dekorací.

Dalším významným fotografem Krkonoš, co se týká počtu dochovaných záběrů, byl F. Pietschmann, jehož místem působení byla Kamenná Hora (Landeshut/Kamienna Góra). Své vizitky, stereofotografie a kabinety, z nichž některé byly dokonce kolorované, většinou signoval slepotiskem svými iniciálami a letopočtem (zjištěny roky 1886–1894). Vydával také xylografie větších formátů, vytvořené podle fotografií. Zdá se, že Pietschmann byl nejen dobrým fotografem, ale i schopným obchodníkem, který dokázal ši-

A. C. Pitzek: Pomník generála Gablenze na vrchu Šibeník u Trutnova, 1868–1869, vizitka. (Archiv P. Scheuflera.)

J. Eckert: „Sněžka od Studniční hory“, 1883–1884, kabinetka. (Archiv P. Scheuflera.)

kovně využít rostoucí zájem o fotografické snímky Krkonoš, a zcela jistě posledním velkým vydavatelem krkonošských kabinetek, tedy originálů fotografických snímků nalepených na kartonech.

Od konce 70. let 19. století počet fotografií v Krkonoších nápadně vzrostl. Vedle nich se však stále častěji začali objevovat také vydavatelé fotografických snímků, kteří obstarávali fotografie jiných autorů, ale sami s fotokomporou nezacházeli. Po již zmíněném Stuckenbergovi vydával v druhé polovině 80. let 19. století snímky Krkonoš C. Eckenrath z Berlína. Kolem 1890 vydal soubor 24 kabinetek neznámého autora vydavatel Julius Seifert z Hirschbergu. V lepopelu se nachází možná nejstarší snímek z turistického interiéru v Krkonoších, a to z Petrovy boudy.

Z prvních místních fotografií, vedle A. C. Pitzeka, upoutají zejména práce A. Lehmana z Vrchlabí, dále fotografa a nakladatele Johanna Müllera a Gustava Adolpha, který na svých kabinetkách udával rok založení fotoateliéru ve Schreiberhau (Szklarska Poręba) roku 1880. Významným autorem byl také P. Kriegel ze Slezských Teplíc. Prvním profesionálním fotografem v Jilemnici byl již od roku 1875 Miroslav Bartoň, po němž živnost převzal Hynek Bedrník.

Prvním českým fotografem, který v Krkonoších pořídil významné soubory snímků, byl Jindřich Eckert, který zde fotografoval asi v letech 1883 a prokazatelně 1884. Dokladem doby vzniku jsou přípisové poznámky na souboru snímků uložených v Náprstkově muzeu, další velký soubor pozitivů vlastní Krkonošské muzeum ve Vrchlabí. Vedle velkých formátů šířil své snímky i na kabinetkách a vizitkách. Eckertovy fotografie svým krajinářským pojetím souzní s mnohými staršími grafikami, přinášejícími tradiční obraz ideální krajiny. Po obvykle popisných záběrech starších autorů, soustředěných na známé lokality a většinou s architekturou, znamenají Eckertovy práce ve fotografii Krkonoš novou zkušenost: přibližují krásy

anonymního místa. Lze tedy říci, že Eckert byl prvním fotografem-krajinářem v Krkonoších.

Po Eckertovi překvapivě zasáhl do fotografování nejvyšších českých hor pozdější renomovaný pražský portrétní fotograf Jan Langhans, jehož krkonošské snímky možná souvisí

s jeho sňatkem (1886) s dívkou ze Svobody nad Úpou. Podle novin *Oblas od Nežárky* (15. 1. 1887) věnoval Langhans „16 mistrně provedených fotografických pohledů z hor krkonošských jakožto pomůcku k názornému vyučování zeměpisu“ gymnáziu v Jindřichově Hradci. Soubor Langhansových fotografií se nachází v Krkonošském muzeu ve Vrchlabí. Eckertovy a Langhansovy fotografie doprovázejí knihu Václava Durycha *Krkonoše*, vydanou v Pardubicích 1897.

Před první světovou válkou se Krkonoše těšily popularitě i fotografií z míst dosti vzdálených. Zvláštní postavení tu měli fotografové z Berlína, kterých se v Krkonoších jen v 19. století vystřídalo několik. Z jejich produkce nejvíce upoutají kabinetky fotografa a nakladatele Sophuse Williamse, které jsou označeny letopočtem 1893. Bez časového označení, ale z téže doby, jsou snímky signované van Bosch a vydávané firmou Moser senior v Berlíně. Snímky berlínského fotografa E. Mertense vydával Max Leipelt ze Slezských Teplíc. Pánové s fotopřístroji, kteří na svých stereofotografiích a kabinetkách uváděli berlínské adresy, konkurovali Čechům z vnitrozemí, kteří ovšem většinou nedosahovali jejich zájmu a vydavatelské aktivity. Výjimkou

Van Bosch pro Verlag v. Moser senior, Berlin: Bouda u Sněžných jam se skálou Krakonošova kazatelna, kolem 1880, stereofotografie. (Archiv P. Scheuflera.)

F. Krátký: Práce rolníků u Špindlerova mlýna, kolem 1889, stereofotografie. (Archiv P. Scheuflera.)

byl snad jen František Krátký z Kolína nad Labem, který byl zároveň prvním profesionálním fotografem, který v Krkonoších pracoval s cílem zachycovat typy lidí a způsob tamního života. Krátký se narodil roku 1851 v Sadské, kde měl později jeho otec tiskařský provoz, v němž se syn vyučil. Do roku 1893 vytvořil Krátký v Krkonoších minimálně 52 snímků. Takový je totiž počet záběrů, které uváděl jím vydaný *Seznam stereoskopických obrazů z Čech, Moravy, Slovenska, Vysokých Tater, Krakova, Budapešti*. Prokazatelně fotografoval v Krkonoších i po vydání svého prvního katalogu, což dokazuje i srovnání některých záběrů. Například několikrát navštívil takzvaný pramen Labe. Celkový počet Krátkého záběrů z Krkonoš tak můžeme odhadnout na stovku. Vedle stereodvojic snímků

R. Bruner-Dvořák: Lyžníci ve Vysokém nad Jizerou 1. února 1903, otištěno v *Českém světě*

nalepených na kartonech vydával po roce 1902 i stereosnímky tištěné. I když většina jeho záběrů vznikala za přímé interakce mezi autorem a fotografovaným, můžeme Františka Krátkého označit za prvního krkonošského dokumentaristu. Jeho skromným konkurentem byl Pražan Josef Fiedler, jehož snímky na profesionálního fotografa překvapují svou živostí a bezprostředností.

František Krátký prezentoval své stereofotografie na Jubilejní výstavě 1891 i na Národopisné výstavě československé, jejíž programem byla prezentace českého venkova a která se stala mezníkem v českém národopisu. Pro Fotografický odbor výstavy fotografovalo mnoho autorů, profesionálních i amatérských. Jedním z nich byl Josef Hladík, který ve Vysokém nad Jizerou a okolí zachytil život a práci krkonošských horalů. Ve své dokumentaristické tvorbě postihl jako znalec místních realii skutečnost do větší hloubky než Krátký.

Technologické proměny, k nimž došlo ve fotografii v průběhu druhé poloviny 80. let 19. století, umožnily živé a bezprostřední fotografování a podnítily i rozmach fotografo-

Neznámý autor: Nejvýše položený fotoateliér v českých zemích stával u Obří boudy, 1909. (Archiv P. Scheuflera.)

vání ze záliby. Novým momentem se stala také fotografická dokumentace zimních sportů. Za nejstarší lyžařský snímek v Krkonoších je považován záběr výletu lyžařů z Horní Brané do Jilemnice údajně 7. května 1893, kterou o čtyři dny později otiskl *Pražský ilustrovaný kurýr*. Tento mnohokrát reprodukováný snímek je znám asi ve třech variantách.

Prvním profesionálním fotografem, který jezdil do Krkonoš fotografovat zimní sporty, byl Rudolf Bruner-Dvořák, nejvýznamnější osobnost fotografie v českých zemích přelomu století. Narodil se roku 1864 v Přelouči v rodině krejčího Václava Brunera. V roce 1889 přišel jako fotograf do Prahy, kde se specializoval na momentní zpravodajskou fotografii. Jeho nejvýznamnější tvůrčí období začalo v říjnu 1904 s vydáváním časopisu *Český svět*, kde publikoval mimo jiné i momentky ze zimních Krkonoš.

Zimní sporty zaujaly i některé místní fotografy, kteří se jinak živili převážně zakázkovým portrétem. Vedle zmiňovaného Josefa Hladíka byl dalším profesionálním autorem,

který přesáhl rámec svého působitě, Hynek Bedrník, od roku 1894 majitel portrétního ateliéru v Jilemnici, kde byl jako průkopník lyžování spoluzakladatelem lyžařského klubu. Z místních fotografů vynikal ještě František Hanuš z Vysokého nad Jizerou, k jehož zájmům vedle fotografie patřilo lyžování, řezbářství a divadelní ochotnictví, byl i známým tvůrcem betlémů. Na slezské straně působil v Žitavě koncem 19. století krajinářský fotograf E. Wagner. Někteří místní fotografové se kromě fotografického portrétu okrajově věnovali také fotografování místních událostí, popř. také upomínkové fotografii určené pro turisty. Cyklus vysoké dokumentaristické hodnoty a současně silného emotivního náboje vytvořil za povodně koncem července a začátkem srpna 1897 F. Joffe z Velké Úpy.

Rozvoj turismu na přelomu 19. a 20. století vedl nejen k postupné proměně života na horách a vnějším proměnám mnohých horských stavení, ale také ke zvýšenému zájmu fotografů. Přibývalo zejména autorů anonymních. Novým fenoménem doby, propojujícím

F. Hanuš: Dům s fotoateliérem F. Hanuše ve Vysokém nad Jizerou, kolem 1899. (Archiv P. Scheuflera.)

turistiku, fotografii, upomínku a levné rozmnožování tiskem, se stala pohlednice. Jak se podotýká v publikaci *Album ze starých Krkonoš*, měly tyto hory v dějinách fotografické pohlednice významnou roli. Nejstarší známý předchůdce vlastní pohlednice byl totiž odeslán ze Sněžky, jejíž vrchol zachycuje na malé litografii (nalepené na adresní straně). Konkrétní doklad nese datum poštovního razítka 15. 7. 1874, i když písemné zprávy jsou již o rok starší. V této knize se také dočteme o odeslání první krkonošské dopisnice s dřevorytovým vyobrazením na neadresní straně (6. 8. 1878). Primát mají Krkonoše také v nejstarším vyobrazení obce na našem území, za které sběratelé pohlednic pokládají dopisnici s obrázkem Janských Lázní a postavou Krakonoše, vydanou roku 1886 pilným vydavatelem krkonošských pohledů Maxem Leipeltem ze Slezských Teplic. Historické pohlednice ovšem zpravidla nemívají věrohodnost fotografie, a i když pro mnohé byla fotografie předlohou, tiskové způsoby rozmnožování s častou retuší, montážemi a dodatečnou barevností dojem autenticity stíraly.

Vedle pohlednic se záběry z Krkonoš tiskem šířily také v obrazových publikacích, jejichž rozmach souvisel s pokrokem tiskařských technik. Náměty z Krkonoš samozřejmě nechybí v nejvelkorysejším českém fotografic-

Nenke & Ostermaier: Labský vodopád, kolem 1900, photochrom. (Archiv P. Scheuflera.)

kém projektu konce 19. století nazvaném *Letem českým světem*, vycházejícím po sešitech v letech 1896–1898. Mezi 500 snímků je z Krkonoš 11 záběrů, z nichž pět pořídil trutnovský fotograf A. Lehmann a čtyři vybral

z archivu J. Eckert. První obrazové publikace, kladoucí důraz na obrazové sdělení, měly obvykle protáhlý formát fotoalba a fotografie v nich byly tištěny na celý list. Takový formát měla i publikace *Pohledy z Krkonoš* se snímky R. Brunera-Dvořáka, G. Dvořáka, H. Bedrníka a J. Fiedlera, vydaná poprvé roku 1901 a znovu o rok později, a také *Eine Wanderung durch das Riesengebirge in Bildern* Max Leipelta a *Album vom Riesengebirge* jeho konkurenta Fritze Vogela, obě z roku 1906.

S bohatým fotografickým doprovodem bývaly vydávány i průvodce po Krkonoších, u nichž samozřejmě fotografie měly své grafické předchůdce. Snad vůbec první průvodce, kde bylo využito tištěné fotografie, z roku 1891 je spojen se jménem Eduarda Petráka, fotoamatéra a krkonošského rodáka. Narodil se 22. 11. 1855 v Branné u Jilemnice, působil jako učitel v Krkonoších a od roku 1886 v Praze. Pořádal přednášky pro Klub fotografů amatérů, jehož místopředsedou byl v roce 1894. Vytvořil mnoho stereofotografií z domova i z ciziny a jeden jeho snímek byl v roce 1893 označen jako „fotografie roku“.

Další známý fotoamatér a krkonošský rodák byl Josef Vejnar, narozený 5. 12. 1867 ve Víchové nad Jizerou. Pocházel z rodiny rolníka, vystudoval gymnázium v Novém Bydžově a lékařskou fakultu v Praze. Od 1894 působil jako lékař v Jilemnici, kde se posléze stal primářem tamní okresní nemocnice. Aktivně se zde zapojil do společenského života, stál ve vedení nebo byl členem mnoha spolků, včetně Českého krkonošského spolku Ski v Jilemnici. Fotografoval i první mezinárodní závody na lyžích v českých zemích 21. 2. 1897. V Klubu českých turistů, jehož byl členem od 1894, se patrně seznámil s Janem Bucharem, který využíval Vejnarovy snímky při svých přednáškách sloužících k propagaci Krkonoš. K tomu účelu byly snímky, vytvářené od po-

Neue Photographische Gesellschaft: Skupina pruských borských myslivců poblíž Nové Slezské boudy, s popiskou „Die 5. Jäger im Bivak“, kolem 1905, polovina kolorované stereofotografie. (Archiv P. Scheuflera.)

J. Feyfar: Západní Krkonoše, 1905–1914, platinotypie. (Archiv P. Scheuflera.)

lovin 90. let, uzpůsobovány k projekci na čtvercový formát a často také jako diapozitiv kolorovány. O Vejnarových projekcích světelných obrazů se poprvé objevuje zmínka roku 1904, kdy jeho fotografická aktivita zřejmě vrcholila; jsou však známy i jeho snímky z pozdější doby. Diapozitivy, které plasticky zachycují podstatné aspekty života v Krkonoších kolem roku 1900, jsou uloženy v Krkonošském muzeu v Jilemnici. Přednášky s projekcí svých kolorovaných diapozitivů z Krkonoš vytvářel také fotoamatér Jan Plischke.

Nástup pohlednice klasické formy znamenal ústup a počátkem 20. století v podstatě konec šíření fotografií na vizitkách a kabinetkách. K posledním vydavatelům krkonošských kabinetek náležel již zmiňovaný Max Leipelt a Otta Prochazka ve Špindlerově Mlýně. U Leipelta se v některých případech místo fotopapírů lepily na karton světlotisky.

Novým atraktivním způsobem, jak zaujmout fotografickými snímky, byly barevné tisky vycházející z fotografických předloh. Roku 1888 si pro Rakousko-Uhersko patentovala technologii s názvem Photochrom firma Orel Füssli & Co. z Curychu. V rámci projektu firmy Photoglob Zürich, která užívala signaturu P. Z., se mezi snímky z celé Evropy objevily i záběry z Krkonoš. Podle časopisu *Photographische Correspondenz* (ročník 1888, č. 25), který se jako orgán Fotografické společnosti ve Vídni považoval za nejprestižnější fotografický časopis v rakousko-uherském mocnářství, se v případě Photoglob Zürich jednalo o „barevnou fotolitografii založenou na asfaltové metodě, postup k přímému fotografickému přenosu originálu pro litografické a chromofotografické tiskové desky prostřednictvím jediného (černobílého) negativu“. Lze říci, že to byla první úspěšná reprodukční technika zajišťující fotografiím věrné barvy. I v pozdějších letech předčila jiné užívané tiskové metody a byla používána až do začátku 1. světové války. Nejčastěji vydávaný for-

mát měl velikost 16 × 22 cm. Celkem 36 krkonošských snímků se nachází mimo jiné v Knižovně Kongresu USA ve Washingtonu, kde je část produkce projektu Photoglob Zürich v počtu asi 5 000 fotochromů uložena a zdigitalizována (v případě Krkonoš většinou uvedena jako „Riesengebirge, Germany“).

Na barevnou tištěnou fotografii vytvořenou procesem tzv. fotochromie se specializovala také dráždanská firma Nenke & Ostermaier, která kolem roku 1900 pod značkou N. & O. prodávala soubory snímků z celého Německa i Rakousko-Uherska. Její snímky z Krkonoš jsou na silném kartonu velikosti 13 × 18 cm. Zůstává otázka, jak vznikaly předlohy k barevným tiskům. V případě Photoglob Zürich se zřejmě vždy jednalo o černobílé negativy, někdy se však mohla používat rovněž technologie takzvané trojbarevné fotografie. Ta byla založena na snímání trojice černobílých snímků, každý přes jiný barevný filtr (červený, zelený a modrý – systém R. G. B). Právě barevné fotografie, například autochromy, nejsou zatím z Krkonoš z období do roku 1918 známy.

Ve snaze upoutat pozornost nevšedním řešením nabízeli někteří vydavatelé kolorované snímky. Kolorovaly se originální kabinetky, stereofotografie i světlotisky, někdy byly kolorovány i diapozitivy, které se buď prohlížely ve stereokukátku, nebo ve velkém formátu se zavěšovaly jako průsvitný obraz do oken.

Z klasických forem šíření fotografických snímků z 19. století se po přelomu století poměrně dlouho udržely stereofotografie, které tehdy zaznamenaly novou vlnu popularity. Vedle Františka Krátkého, tehdy největšího českého vydavatele stereosnímků, měly pro Krkonoše počátku 20. století velký význam stereofotografie berlínské firmy Neue Photographische Gesellschaft (N. P. G.). U zrodu firmy stál Arthur Schwarz, narozený v roce 1862 v Braunsbergu. Po působení v Londýně a v New Yorku, kde vlastnil firmy zabývající se obchodem fotopotrřebami, založil v roce 1894

společnost, která jako první v Evropě vyráběla fotografie na bázi strojového zpracování v rolích a sama produkovala i role bromostříbrného fotopapíru. Společnost využívala snímky různých autorů, někdy možná i reprodukce, proto byla kvalita záběrů různé kvality, obvykle však nadprůměrné. Vždy se jednalo o pravé bromostříbrné fotografie na vysoce lesklém papíru kartonové tloušťky, kde pod dvojicí snímků byl přímo vkopírován text s jednoduchou popiskou. V některých případech byly záběry také kolorované. Firemní katalog vydaný okolo roku 1911 uváděl pod hlavičkou Krkonoše celkem 139 snímků a dalších 24 stereofotografií pod názvem „Krkonoše v zimě“. Definitivní útlum zájmu o stereofotografie na fotografickém papíře přinesla tištěná pohlednice, na poklesu obliby projekcí a prohlížení stereosnímků měla vliv také rostoucí popularita biografu.

První desetiletí 20. století přineslo s růstem životní úrovně a s využíváním technických novinek zvýšení počtu fotografujících amatérů usdlých v místě. Přímou prototypem fotografa amatéra *belle époque* se stal jilemnický lékař Jaroslav Feyfar, který na svých cestách za pacienty po roce 1904 nosil i fotografický přístroj. Jeho snímky jednak neobvykle plasticky zachycují soudobý styl života, jednak přinášejí svědectví o přetvoření fotografického obrazu na ušlechtilé fotografické tisky. Pokud je známo, byl Feyfar jediným fotografem v Krkonoších před rokem 1918, který stylizoval obrazy hor do gumotisků a pigmentů, tedy technik, jimiž usilovali o uměleckou výpověď secesní piktorialisté.

Procitěné fotografické svědectví zanechal tkadlec a rolník v Pasekách nad Jizerou Petr Kučera, který je ostatně dobrým příkladem, že fotografování tehdy už nebylo jen výsadou takzvaně bohatých. Kniha *Album ze starých Krkonoš* upozorňuje ještě na fotografický odkaz lesníka Jana Wagnera, správce janovské pily kolem přelomu století. Fotoamatéři tak vnesli do fotografie Krkonoš další rozměr: fotografující návštěvníci hor spontánnost a hravost, místní pak procítěnost a důvěrnou znalost toho, co fotografovali.

Specifickým odkazem jsou fotografické dokumenty související s počátky letectví, místně spjaté s Trutnovem. Jde o fotografie dokumentující činnost průkopníka letectví a výroby letadel Igo Etricha, vytvářené většinou neznámými autory. Výjimkou je nádherná fotografie z Etrichova malého leteckého muzea z roku 1905, kterou vytvořil fotograf Robert Spatzier.

Prvních padesát let fotografování Krkonoš přineslo mnohé zajímavé autory a bylo by škoda, kdyby se na jejich fotografické svědectví zapomnělo. Text ve vymezeném rozsahu jen skromně připomíná jejich zásluhy a měl by být pobídkou k dalšímu zkoumání, soupisům klíčových dochovaných snímků a jejich záchraně a uchování pro další generace.

Poděkování: Zjistit biografická data osobností, které žily před sto a více lety, bývá někdy velmi obtížné. Při hledání odkazů fotografií jsem se set-

kal s ochotou i nadšením mnoha lidí, kterým patří můj dík. Mé zvláštní poděkování patří dr. Dieteru Lorenzovi z Bavorska a dr. Janu Luštincovi, řediteli Krkonošského muzea v Jilemnici.